

adott országon belül milyen a munkanélküliség területi koncentrációja. A nagyobb országok gazdaságaira inkább az a jellemző, hogy bizonyos térségekben a munkanélküliek aránya az adott ország átlagos mutatójának a kétszeresére, háromszorosára rúg. Általában - de nem mindig - a földrajzilag perifériális régiókban és államokbanal acsonyabb a foglalkoztatottság foka, s itt magasabb a munkanélküliség.

Bármilyen sikeres tehát, például a (nyugat) német gazdaság, a világgazdaságban folyó verseny következményeként megvalósuló átrendezés ott is áldozatokkal jár. A szociális ütközések ugyan nem olyan hevesek és hangosak, mint a briteknél, vagy a franciáknál, de az ősi német nehézipari központok, a Ruhr- és Saar-vidék megújulása nincs híján a feszültségeknck. A gazdasági és az ezzel együttjáró munkaerőpiaci változást jól jellemzi, hogy míg az 50-es évek elején a szénbányászat még 600 ezer embert foglalkoztatott; a folyamatos és azóta is tartó bányabezárások következtében azonban az évezredforduló küszöbén 100 ezer alá süllyedt a létszám. A válságáztatok leépítése a világgazdasági korszakváltáshoz igazodó program keretében megy végbe.

Az egységes nyugat-európai piac 1993. évi létrejöttére való felkészülés azonban kemény feltételeket kíván Olaszországban is, ahol az állami költségvetés továbbgyűrűző hatalmas deficitje már-már egyenlő az éves nemzeti jövedelemmel. Ezek után nem csoda, hogy egymás után látnak napvilágot azok a tervek, amelyek az állami szféra korszerűsítésére vonatkoznak. Az állami alkalmazottak ed-

dig nem ismerték a munkanélküliséget Itáliában. Az állami állás a nyugdíjig szólt, hacsak valaki nem volt alkalmatlan a feladat ellátására. Különbféle állami intézmények azonban már egy ideje kezdeményezik a részidős foglalkoztatást. Az elmúlt évben több helyen is meghirdették az önkéntes munkaerő-átigazolást olyan szakterületekre, ahol hiány mutatkozik. A tervezett korszerűsítések kapcsán a vasútnál például azt tervezik, a mintegy 30 ezer fős létszámleépítést előnyugdíjzással illetve átképző tanfolyamokkal, vagyis lényegében átirányítással oldják meg.

toltpróba 

HIDAS JÓZSEF

Salgótarjánban születtem, 1945-ben. Munkáscsaládból származom. Apám vágár volt, anyám varrónő. Autószerelő szakmunkásként kezdem dolgozni. Később, a közép- és felsőfokú közgazdasági tanulmányaimat követően, hivatalnok lettem. Jelenleg belső ellenőrként dolgozom a Nógrád Volán-nál. Elváltam, egyedülállóként neveltem fel két gyermekemet.

Több éve írogatok. Az írásra, irodalomszeretetemem túl: egyfajta belső készszer ösztönzött.

A versek állnak hozzám közelebb. Gyakori fizikai munkavállalásaim során azonban olyan élményekre, tapasztalásokra tettem szert, melyeket valamilyen más formában kellett megírnom.

Ennek ellenére a vasutasok nyugtalanok, amit munkabeszüntetéssel hoznak az új, menedzserszemléletű vezetőség tudomására.

Európában egyedülálló a spanyol gazdaság esete. A nyolcvanas évek végén Spanyolországban 22 százalékos munkanélküliséget regisztráltak - erre szoktak hivatkozni magyar szakemberek is elrettentésképpen - s hozzá kell tennünk, hogy mindez jóval súlyosabb is lehetett volna, ha a spanyol nők mintegy 30 százalékos foglalkoztatási aránya is elérné a jóval alacsonyabb nyugat-európai átlagot.

A TEHERAUTÓ BETOLAT AZ UDVARBA

Atd már a téglát, mert nem haladunk! - méltatlankodott a társam.

Föladtam a téglát, s egy vizeshodó tetejére kuporodva, a hordó mellett ücsörgő szurtos cigánygyerekekkel csevegtem. Nem tudom miért, de ha meglátok egy ilyen ágrólszakadt gyereket valahogy messzi kontinensek éhezési vagy a fegyverkezés jut eszembe: lehet, hogy ezret írtunk, de kétezret már nem fogunk? A hordó tetején így elmélkedve a mellettem tétlenkedő kölyök tekintetéből azt olvastam ki, hogy ő is éhes. Colost újabb tégladaggal kiszolgáltam, majd flüttyentve a srácnak, a kerítésen lógó szatyromra mutattam. A tíz év körüli nyurga termetű fiú értett a jelből, és azt is felfogta, hogy megeheti a reggelimet. Volt időm szórakozni a helyzeten, a tégladogatóson kívül erre a napra nem volt más betervezve. Colos, a társam pedig el volt látva a szülkséges anyaggal.

Korán kezdtünk. A gép bekeverte a maltert, amit az építendő fal mellé egy ládába vödöröztem, utána rátelepedve a vizeshordóra a depóról szolgáltam ki mestere-met. Colos nem sokat beszélt, csak néhaszólt rám, hogy ne ábrándozzak.

A kölyök szabályosan elintézte a reggelimet, morzsákat sem hagyott. Szatyromat gondosan visszaakasztotta a drótkerítésre, és visszatelepedett a hordó mellé, majd illedelmesen megköszönte a reggelit.

(Magyarországon ez az arány - a gyeden, gyesen lévőket nem számolva - rendkívül magas, 74 százalék volt 1989-ben.)

Magyarországon, ahol még alig-alig látszanak a gazdasági szerkezetváltás jelei, a mélyülő gazdasági válság, s az ezzel egyidőben terjeszkedő restriktív pénzügyi politika gyors ütemben alakította át a munkaerőpiaci helyzetet. Tény, hogy a gazdaság szerkezetének átalakításából eddig alapvetően csak a foglalkoztatás szűkülését előidéző folyamatok érzékelhetők.

Az utóbbi négy év munkaerőpiaci tendenciáiból egyértelműen kirajzolódik, hogy miközben az állást keresők száma emelkedett, egyre kevesebb volt a bejelentett üres állások száma. Míg korábban a legtöbb körzetben és foglalkozási ágban az üres álláshelyek száma meghaladta a munkát keresők létszámát, addig mind gyakrabban fordult elő, hogy egyes körzetekben valaki csak nagy nehézségek árán, vagy egyáltalán nem tudott elhelyezkedni.

1990-ben ez a tendencia felgyorsult, s a nemrég még "túlfeszített kereslettel" jellemezhető munkaerőpiaci helyzet, ahol a munkaerőkereslet rendre, szinte minden településen, illetve vonzáskörzetben meghaladta a munkaerőkínálatot, gyökeresen megváltozott. A munkaerőközvetítő irodák ügyélforgalma megtöbbszöröződött. A regisztrált munkanélküliek száma kétszeresére nőtt. (1989. decemberében 28,5 ezer fő, 1990. októberében 61 ezer fő volt a regisztrált munkanélküliek száma.) Ezzel szemben a bejelentett üres állások száma jelentősen csökken: a munkáltatók október végén már csak 23 ezer betöltetlen álláshelyet jeleztek.

Az év első 9 hónapjában a segélyezett-tek átlagos napi létszáma 36 ezer fő, az

október 22-i zárólétszám pedig 41 ezer fő volt. A kedvezőtlen tendenciákat az is jelzi, hogy növekedett a munkanélküliként eltöltött idő. Októberben már mintegy 2000-en voltak, akik a segélyezés lehetséges 365 napja alatt nem tudtak elhelyezkedni, így munkanélküli járadékossá váltak. (Munkaerőpiaci gyorsjelentés 1990)

A munkaerőkereslet általános csökkenése eddig már szinte minden népgazdasági ágat érintett, de az átlagosnál is nagyobb volt a közlekedésben, a vízgazdálkodásban, a személyi és gazdasági, valamint az egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatásban. A kereslet csökkenése - a közhiedelemmel ellentétben - nem elsősorban munkásokat, hanem náluk nagyobb mértékben az ügyviteli alkalmazottakat és az intézőket érinti.

A kereslet természetesen nem egyformán esett vissza területenként. A legtöbb segélyezett Szabolcs (5,9 efő) és Borsod (4,3 efő) megyében él. A kétezzer főt meghaladja a segélyezett száma Baranya, Békés, Nógrád és Jász-Nagykun-Szolnok megyében is. Azonban míg korábban az úgynevezett válságágazatok körzeteiben jelentkezett a munkanélküliség, addig napjainkra - és ez a gazdaság egészének működési zavaraira, illetve a piaci kereslethez való alkalmazkodás nehézségeire mutat rá - a fejlettebb ipari centrumokban is megbomlani látszik a munkaerőpiaci kereslet-kínálat korábbi egyensúlya.

Egy év alatt jelentősen megváltozott a munkanélküliek összetétele is. A foglalkoztatottság szűkülésével elsősorban olyanok maradtak munka nélkül, akiknél képzettségbeli hiányosságok jelentkeztek, illetve ehhez még egész-

ségi, életviteli hátrányok is kapcsolódtak. Ez a réteg tartósan kiszorult a munkaerőpiacról, az érintettek száma sajnos 1990-ben is növekvő volt.

A kereslet további csökkenése azonban ma már a szakképzett rétegeket is érinti, jelenleg minden második munkanélküli szakképzettséggel rendelkező fizikai vagy szellemi foglalkozású, ezen belül a segélyezett 48,1 százaléka középfokú iskolát végzett, 8,1 százaléka pedig felsőfokú végzettségű.

Az általános munkaerőpiaci feszültségek tükröződnek a pályakezdő fiatalok elhelyezkedési lehetőségeinek

- Hányan vagytok testvérek? - kérdeztem, csakhogy kérdézzek valamit.

- Heten. - nyilatkozott szűkszavúan.

- Mind fiúk?

- Az. - Ezzel be is fejeztük volna, de az ifjú munkásjelölt tudtomra adta, hogy nem kívánta ingyen a reggelit.

- Bácsi, segíthetek?

- Köszí. Lentről add a kezembe a kisméretű téglákat, én majd továbbnyújtom Colos bácsinak. Vigyázz a kezre! Colosnak jó kedve volt ott fenn, nem sokat törődött velünk. Elsimígtatta a maltert a frissen rakott téglasor tetején, majd újabb téglákat illesztett a sorra, és a kőműves kalapácsával sűrűn ütögetve vigyázott a méret hűségére: mintha zongorázott volna az égetett téglabillentőjükön. Ha csend lett, tudtam az okát, ilyenkor egy fölemelkedő sörösvég csillant meg a fölkelő nap sugaraiiban.

A tulaj minden alkalomra bespajzolta a napi söradagot, és a pálinkát. Nem éltünk vele vissza, csak annyi fogyt el, amennyit hozott. Erre a napra nyolc üveg sör, két deci törköly volt az előirányzott adag. Reggel hat órától este hatig ez nem sok. Az állami építkezéseken ennél jóval többet megisznak az emberek. A maszek építkezésen ez másként van. Colos ráérezett gondolataimra, mert leszólt, hogy tegyek a vödörbe sört és a csigán húzzam föl neki, mert szomjas. Feladhattam volna közvetlenül is, de Colos úgy gondolta, hogy közben pihen is egy kicsit. Már a kötetet fogtam, amikor Colos jelezte, hogy mégse húzzam, mert lejön reggelizni.

- Jó neked! - kiáltottam. Colos emlékeztetett, hogy ő is látta, amit látott: a napi söradagból bizony már alig maradt, és a kölyök is megreggelizett. Most már hárman voltunk a hordó mellett.

alakulásában is. Az előzetes becslések alapján az előző évihez viszonyítva 1990-ben 15-20 százalékos ifjúsági munkaerő kereslet csökkenésre kellett számítanunk. A kereslet-csökkenés következtében a nehezen elhelyezhető, illetve el nem helyezhető fiatalok száma 1990 végére meghaladhatja országosan a 20 ezer főt.

Egyre nagyobb munkaerőpiaci feszültségeket valószínűsít az, hogy a megjelenő munkaerő-kereslet és kínálat mind egészében, mind részleteiben távolodik egymástól. Ezzel együtt jelzésértékű, hogy az elmúlt évi nyil-

vántartás alapján a betöltetlen álláshe-lyek az alábbiak szerint haladták meg az állást keresők számát. A fizikai foglalkozásúaknál a tehergépkocsivezető, géplakatos, kőműves, villanszerelő, gépjárművezető, textilkonfekcionáló, szabó, varrónő, hegesztő, esztergályos, asztalos, darus, ápoló, kazánfűtő, gépjárműlakatos, víz-, gáz-, olajvezeték és készülék szerelő, targoncavezető, elektroműszerész, mechanikai műszerész, autóbusszvezető, központi fűtés és csőhálózat szerelő, mezőgazdasági gépjár-mű- és motorszerelő, dukkózó, fémfestő, vas- és fémszerkezeti lakatos, járművillamossági szerelőműszerész, és cipőfelsőrészkesztő szakmákban. A szellemi foglalkozásúak közül a pénz-ügyi foglalkozások, a bérelszámolók és a gépészmérnökök kereslete haladta meg a kínálatot. Az Országos Munkae-rőpiaci Központ által egészében nyil-vántartott fenti keresleti lista támpont lehet akár a pályamódosítás, akár a pá-lyaválasztás előtt állók esetében. Az or-szágos lista ugyanakkor természetesen az adott térségben már csak az egyedi lehetőségek szűrőjén keresztül érvé-nyes, ahol a nyilvántartást és az állás-közvetítést, az igények szerinti átképzés szervezését a területi (megyei) Munkaügyi Központok végzik.

Az 1990-ben, a munkaerőpiacon be-következett drasztikus, kedvezőtlen változás azonban valószínűleg csak kez-dete egy súlyosbodó folyamatnak. A gazdasági-munkaügyi szakértők mind-egyike szerint ugyanis, a munkanélkü-liséget befolyásoló-kialakító munkaerő-keresleti és kínálati tényezők időben egybeeső, kedvezőtlen irányú változásaira kell felkészülnünk.

A munkaerő-kereslet közeljövőbeni alakulását befolyásoló főbb tényezők elismerten a következők:

Colos újságpapírjából kipakolta a szalonnát, a kenye-ret, a hagymát, jókorát kortyolt a pálinkásüvegből, és ő is a cigánygyereket kezdte fagatni.

-Hogy hívnak?

-Gézának.

-Hol laktok?

-A bérházban, ott szemben.

-Ti is fölszeditek a parkettát?

-Nálunk nem parketta van, és éhes sem vagyok mert a bácsi már adott enni. - Egy kis csipegetésre azonban rá-szánta magát, és Colos újabb kérdését is megelőzte.

-Heten vagyunk testvérek - mondta -, a többiek is dol-goznak. - Colos teleszájjal hiteltlenkedett.

-Hol, a csavargyárban? Géza, ne hazidj! Látom a sze-medén...

-Ne bántsál - szóltam - szerintem igazat mond. Colos-kám, te le vagy előítéltekekkel, az az érzésem, hogy a mi Géza barátunk más mint a többi gyerek. Így van, kiső-reg? - Géza csak bólogatott, és szorosabban mellém fészkelődött. Nyelve pedig megoldódott, bizonygatva, hogy a bácsinak igaza van, de a Colos bácsinak nincs igaza, meghogy az ő testvérei nem lopnak, hogy hozzá-juk nem jár a rendőrség, csak a szomszédba Gyuriék-hoz, és Miska bácsiékhoz. Colos kapott volna az alkalmon, hogy véleményét bizonygassa, de Géza nem hagyta őt szóhoz jutni:

-A Gyuriék meg a Miska bácsiék nem cigányok, ha-nem magyarok. - Colos fölállt, nyújtózott egyet, és ásfí-tozva jegyezte meg:

-Hallod-e te gyerek! Iskolába, vagy iskola mellé jársz?

-Géza, válasz helyett újságpapírostól arrébb toltá Co-los maradék reggelijét. Ehhez a moztulathoz nem kel-tett kommentár. Colos nekem szegerte a kérdést:

- a gazdasági válságtünetek, a recesszió elhúzódása miatt a munkaerő-kereslet abszolút nagyságának további csökkenését eredményezik;

- a szerkezetváltás részben technikai-technológiai korszerűsítést jelent, amely munkaerő-megtakarító jellegű, így a kereslet csökkenését tovább erősíti;

- a privatizációs folyamat erőteljesebb megindulásával olyan tulajdonformák kerülnek túlsúlyba, ahol a munkáltatói magatartásra feltehetően jellemzővé válik a vállalatoknál meglévő belső munkaerő-tartalékok leépítése. Ez a folyamat önmagában is számottevően mérsékli a munkaerő-kereslet alakulását;

- a külföldi tőke nagyobb mértékű bevonása, amennyiben a technikai-technológiai korszerűsítésre irányul, szintén munkaerő-megtakarító hatású, bár kétségtelen, hogy egyúttal új munkahelyeket is teremt;

- kedvezőtlenül hatnak a munkaerő-keresletre a korábbi KGST-kapcsolatok széteséséből-átalakulásából adódó következmények is;

- a támogatások, a költségvetési kiadások jelentős hányadának lefaragására irányuló törekvések, valamint az életszínvonal-csökkenés, az elszegényedés következtében csökkenő belső fizetőképes kereslet a munkaerő-kereslet csökkenését vonhatja maga után, illetve egyike akadályozhatja a terciér szféra munkaerő-felvételének;

- a kisvállalkozások élénkülése ugyan új munkahelyeket hoz létre, de ezek munkaerő-felhasználása természetesen igen takarékos, nem teremt (hirtelen) számottevő keresletet.

A munkaerő-kínálat alakulását alapvetően - s ebben sincs vita - demog-

ráiiai tényezők befolyásolják a következő években. Ezen belül meghatározó a pályakezdő fiatalok létszámának évenkénti 20-30 ezer fős növekedése, valamint a migrációs folyamatok várható pozitív egyenlege. A kialakult magas-szintű munkavállalási hajlam ugyanakkor várhatóan nem változik, az életszínvonal romlásával összefüggésben inkább erősödik.

A munkaerő-keresletre és kínálatra ható különböző folyamatok együttes hatásaként a következő években a munkanélküliség robbanásszerű növekedése alakulhat ki. Ma alapvetően csak a fo-

-Rokonod?

-Miért kérdezed?

-Mert olyan jól megvagytok egymással.

-Nem rokonom. Reggel idejött, letült a hordó mellé, ennyi az egész. -Colos témát váltott.

-Te, Géza, az ebédet is megvárod?

-Meg! -vágta rá határozottan. Colos megvakarta a fejét, aztán meg a füle tövét is, majd rövid gondolkodás után a hordó tetejére csapva megszólalt.:

-Most már emlékszem rád! Tegnap egy másik építkezésen láttalak. Így oldod meg az élelmezésedet? Nagy kópé vagy te Géza!

-Nem vagyok kópé, a bácsi megmondhatja, hogy megdolgozok az ennivalóért.

-Na, jól van - nyugtatta meg Colos. -Vége a szieszának, jöhet a téglá. -Fölment az állványra. Géza hűsögesen adogatta a téglát, és jelezve a velem kialakított közvetlenebb kapcsolatot nem várta meg, hogy a beszélgetést én kezlemlényezzem:

-A bácsi jó ember, nem úgy mint a Colos bácsi. Tessék nekem elhinni, hogy hozzánk nem jár a rendőrség. A magyarok lenéznek bennünket, tetszik tudni azért, mert mi cigányok vagyunk. A tanár bácsi is azt mondta, hogy kutyából nem lesz szalonna. Ha valami elveszik valahonnan, mindjárt ránk fogják. A múltkor is egy magyar gyerek lopott, és azt is rámfogták. Így kis szünet után, mert látta, hogy már nem figyelek rá, más dolgot kezdte érdekelni.

-A bácsi mit tetszik csinálni?

-Dolgozom, nem látod?

-Nem úgy gondoltam, nem itt, máshol mit tetszik dolgozni?

lyamatok iránya látható előre, a folyamatok erőssége, várható előrehaladása bizonytalan, ezért a tényleges következmények nem is becsülhetők meg egyértelműen. Ennek megfelelően a ma ismert számszerű becslések eléggé bizonytalanok.

S igaz ugyan, hogy Héthy Lajos (1990) az egy-két éven belüli 100 ezertől 1 millió főig terjedő skálán rajzolja fel a várható munkanélküliségről nyilatkozó becsléseket, s például Szabó Irén és Vanicsek Mária (1990) valóban 1995-re minimálisan félmillióra, maximálisan még ennél is nagyobb tömegűre prognosztizálja a munkanélkü-

liség értékét, de Szelényi Iván (1990) nem tartja elképzelhetőnek a másfél millió körüli munkanélküli tömeget.

A munkanélküliségi probléma megoldásához elengedhetetlen lesz a piaccgazdaságok bevált kezelési technikáinak tanulmányozása - alkalmazása, de ez még mindig nem garantálja majd a társadalom politikai feszültségektől, vagy netán robbanástól való megóvását.

A fejlett országok többségében a nyolcvanas és a kilencvenes évek egyik legfontosabb feladata a munkanélküliség leküzdése. Különböző országok foglalkoztatáspolitikájában eltérő súllyal szerepelnek az egyes, de összefüggésben mégiscsak hasonló eszközök, amelyek a munkanélküliség kezelésére, vagyis a munkaerőpiacról kiszorult dolgozók újrafoglalkoztatásának elősegítésére illetve szociális biztonságának megteremtésére irányulnak. (Kalóczkainé 1989. Makó-Gyeciczky 1990.) - Erre vonatkozóan, az általában használt eszközök a következők:

1. Foglalkoztatási szolgáltatások; munkaerő-közvetítés, elhelyezkedési tanácsadás, oktatás, mobilitás támogatása, a munkaerőpiacra vonatkozó információk összegyűjtése.

2. Munkaerőképzési költségek átvállalása; a képzésben résztvevők segélyezése, a munkanélküliek számára indított különböző típusú tanfolyamok költségeinek fedezése, a képzésben résztvevő vállalatoknak nyújtott támogatások.

3. Munkahelyteremtés; olyan programok, amelyek célja a foglalkoztatási lehetőségek rövid távon is érzékelhető javítása.

4. Speciális programok a fiatalok számára; mindazok a programok, amelyek elősegítik az iskolából kikerülő fiatalok munkavállalását. A programok többsége az iskolából kikerülők munkaerőpia-

Nem válaszoltam rá, mert Colos leszólt az állványról, hogy keverjek malttert, de előbb kiüldjek fel sört és pálinkát. Nem küldtem fel, mert már nem volt. Mútan közöltem vele a hírt, egy tompa koppanást hallottam. Ez a kalapács hangja volt, amit "letett", majd szólni kezdett, mert véleményeszerint az általam kevert malter pocsek volt. Morgolódását befejezve sürgősen adta ki az újabb parancsot: Gézával szeddessem össze az üres üvegeket, küldjem el a presszóba sörért, meg-hogy hozzon egy doboz bagót is. Géza zokszó nélkül vállalta is, és gyakorlott ügyességgel, módszeresen szortírozta a fehér és a zöld üvegeket, közben számolt is. Befejezve a műveletet, élm állt, és jelezte: egy ötvenessel kell hozzájárulnom a fuvarhoz. Megjegyeztem Gézának, hogy Colos bácsi jó ember, csak az ördög rossz, hogy el nem viszi, neki pedig a jó munkáért odaigértem a visszajáró aprópénzt. Géza a presszó felé vette az irányt, utána kiáltottam.

-Tudod-e, hogy mennyi lesz a visszajáró? -Géza megfordult és érthetően tudtomra adta:

-Több mint egy huszas lesz az enyém!

-Oké, oké! Látom megtanultál számolni, a tíéd lesz, mehatsz! Colos a fal mögül épp ekkor nagyot kiáltott:

-Jön a tulaj! Indítsd be a gépet! Kalapácsával megszkott mozdulatokkal a tég lákat ütögette, és füttyörészve jelezte, hogy keményen dolgozik. A tulaj valóban jött, és meglepetést is hozott. Cementes zsákokkal rakott teherkocsi tolatott be az udvarba. Mútan a zsákokat behordtuk a száraz alá, szólni is alig tudtunk egymáshoz. Csak fújattunk.

A teherkocsi aztán a tulajjal együtt elrobogott. Mindketten lerokadtunk a hordó mellé, és egyszerre adtuk le Gézának a vészjelet:

ci pozícióját javító képzés, továbbképzés, támogatását szolgálja.

5. Speciális programok a csökkentett munkaképességűek elhelyezkedési lehetőségeik bővítésére, a munka világába való (új) bekapcsolódásukra.

6. Munkanélküli-segélyezési rendszerek -általában biztosítási alapon -, amelyek a segélyen töltött idő növekedésével szakaszosan szűkülő ellátást biztosítanak.

7. A nyugdíjkorhatár előtti, azaz a korai nyugdíjazás lehetősége, amely a gondoskodással támogatott idő előtti visszavonulás mindenhol elfogadott formája.

A gazdaságilag jóval fejlettebb nyugat-európai országok munkaerőpiaci intézményeivel összehasonlítva az elmúlt években gyorsan és viszonylag rövid idő alatt kialakult magyar foglalkoztatáspolitikai ellátási rendszert, az kifejezetten kedvezőnek tekinthető. (Tímár 1990.) A munkaügyi irányítás - megbontva a pártállami gazdaságvezetési logikát - néhány év alatt adaptálta a modern piacgazdaságokban bevált támogatási és ellátási formákat. Ennek során az alábbi eszközöket vezette be: a munkanélküli segély, az átmeneti munkanélküli járadék, az átképzési támogatás, az átképzési tanfolyamok költségeinek átvállalása, a munkahelyteremtő beruházások támogatása, a közhasznú munkavégzés, az újrakezdők, pályakezdők vállalkozói kölcsöne, a gyakoronoki foglalkoztatás, a foglalkoztatáspolitikai célú korengedményes nyugdíj, illetve a foglalkoztatási szempontból kritikus helyzetek kezelése.

Kétségtelen azonban, hogy az eszköztárszer olyan időszakban alakult ki, amikor a gazdaság munkaerő-igé-

nyét a munkaerőhiány, az extenzív munkaerő-gazdálkodás gyakorlata határozta meg. A munkaerő iránti kereslet ugyan csökkent, de a tömeges munkanélküliség még csak elméletileg prognosztizálható jelenség volt, a kialakuló foglalkoztatási konfliktusok - bár újszerűségük miatt nagy figyelmet kaptak - végül is nem voltak számottevőek.

A rövid idő alatt létrejött és működőképesé vált eszköztárszer kétségtelen eredménye, hogy a foglalkoztatási feszültségeket ugyan nem minden probléma nélkül, de többségében kezelni tudta, továbbá, hogy a központi és területi

- Sört! - Azían Colos is káromkodott, én is. A nap már magasan járt, de az időt nem tudtuk érzékelni. Nekies-tünk Géza sörös szatyrának, és visszahuppanva a hordó mellé, rögtön benyakkaltunk néhány üveggel. Rettenetesen szomjasak voltunk. Géza elégedetten számolgatta a visszajárót, közben gömböket fújt rágójából. Főlnéztem a magasodó falra, és szörnyen sajnáltam, hogy az épülő családi ház nem nekem épül. Régebben az volt az elképzelésem, hogy építék egy kis házikót, ahol csirkéket nevelve éledgélhetünk. A csirkecombot nagyon szeretem, és a házi csirke egészen más, mint az üzleti. Lányaim arról ábrándoztak, hogy kutyát is fognak tartani. Állatszeretetükre vall, hogy bérlakásunkban már sokféle állat megfordult már. Egy alkalommal az erkélyen egy gyönyörű fehér szőrű, piros szemű nyulacskát nevelgettek. Legutóbb egy cicánk volt, de, hogy nagyra nőtt, s nem maradt meg a betonfalak között, kivittük apámékhoz vidékre. Igaz, ott sem maradt meg, mert valamelyik mohó kandúr elcsalogatta a háztól, s többé nem látták. Így töprengve a hordó mellett, kellemes bizsergést éreztem, amit a sörnek tulajdonítottam. Colos jó ideje figyelhetett, ahogy gondolataimban barangolok, mert hátbavágott, és csipkelődve jegyezte meg:

- Leesett?

- Mi esett le? - Értetlenkedtem.

- Lát a húsz filléres! Láttam, hogy a malteros ládát bámulod. Nem vettél észre semmit? - Colos kérdése meglepett, azt hittem, valami különös dologra gondol. Meg is kérdeztem, hogy mit kellett volna észrevennem? A ládára mutatott:

- Megkötött a malter a ládában.

leti munkaügyi apparátus elkezdte megtanulni a munkanélküliség enyhítését szolgáló intézkedések gyakorlati alkalmazását.

Az eszközök gyengeségei azonban már röviddel a bevezetésük után a szakmai viták keresztüztüébe kerültek. E vitákban a legkedvezőbb vélemény az, hogy az eddig eltelt időszak nem volt elégséges az eszközök működésének optimális összehangolására. De van olyan nézet is, mely szerint az eszközrendszer egésze alkalmatlan a foglalkoztatási problémák megoldására. Azzal mindenki egyetért, hogy a bevezetett foglalkoztatáspolitikai eszköz-

rendszer újragondolása indokolt. Az eddigi vitákban azonban kevésbé kapott hangsúlyt az eszközrendszernek a gazdaság működésével való összevonaása. Nem elhanyagolható pedig a tény, hogy ezek a piacgazdasági eszközök, azaz a piacgazdaságban jelentkező munkanélküliség kezelésére hivatott (rendszerint állami) intézkedések, tervgazdasági környezetben kezdték magyarországi pályájukat. Az erőforráskorlátos gazdaság pedig hagyományosan, a beidegződött magatartás szerint reagált az eszközök bevezetésére, a rendkívül előnyös feltételekkel megszerezhető állami pénzek megjelenésére. A kormány ugyanakkor a munkanélküliség megjelenése előtti pánikhangulatban kevésbé ügyelt a fékek és szűrők beépítésére. Ez tette lehetővé azt, hogy az új eszközök címkeje alatt nagy erővel megindult a központi erőforrások elszívása. Az eszközrendszer működésének anomáliái legnagyobb részt ezzel magyarázhatók. A munkahelyteremtő beruházásoknak is csak egy része szolgált új munkahelyek létrehozásának ösztönzésére, a másik része egyébként is létrejövő munkahelyek kialakítását tette kedvezményezetté.

Az újrakezdési kölcsön 400 eFt-os összege és kedvező kamata azt eredményezte, hogy más vállalalkozási kölcsönök elterjedésének hiányában a nem munkanélküli vállalkozni szándékozók munkanélküli helyzetbe hozták magukat, hogy a kölcsönt felvehessék. Ilyen módon ez az eszköz nem csökkentette, hanem - igaz csak átmenetileg - növelte a munkanélküliek számát.

Egy társadalmi réteg számára pedig kifejezetten jól jött a segély bevezeté-

- Nem baj - válaszoltam egykedvűen. Colos egyetértett velem, mert mindketten arra gondoltunk, hogy a hátralevő falazáshoz kicsit majd felfrissítjük aztán jön az ebéd, a tulaj fizet, és már megyünk is haza.

Föltápszoktunk. Colos az állványra, én a hordó tetejére álltam. Szóltam Gézának, hogy jöhet a téglá. A téglá nem jött, ugyanis Gézának már hült helye volt. Colos szokásához híven a fal ütögetésével, és szóval is informált, hogy jön a tulaj, hozza az ebédet, s hogy gyorsan kapcsoljuk be a gépet.

Az utca végéből egy viharvert autó tünt elő. Ettől teljesen lehangolódtunk. Egy teherkocsi tolatott be az udvarba, mindenféle rakománnyal. A tulaj sürgősen utasított:

- Fiúk, ügyesen rámoljatok le, mindjárt este lesz, ne aludjatok! Délután betonozunk! Colos! Iány sor téglát raktál reggeltől? - Colos verejtékét törölgetve ujjával végigszaladt a fugákon, és nagynehezen kinyögte: - Tízsort, főnök.

- Kevés, kevés. Már be kellett volna fejezni. - A tulaj be-vágódott a saját csotrogányába, és elviharzott.

A teherkocsi sofőrje elnyújtózott az ülésen, és pillanatok alatt elaludt. Colos fölment a kocsi platójára, és minden szó nélkül vállamra rakott egy istentelenül nagy fagerendát. Gyorsan megkapaszoktattam a plató végében, különben colostok módjára csuklottam volna össze. Az én kedves mesterem jót nevetett és még kikizett is.

- Szedd össze magad írókám! Ez nem toll, nem papír, ez egy egészséges gerenda. - Elindultam a teherrel, és akadozva mondogattam, hogy jól van, rendben van, könnyű neked ott fõnn, csak adogatnod kell. Colos emlékeztetett:

se, hiszen a fekete munka mellett ez a pénz "ingyen volt", s így, együtt már megfelelő megélhetést nyújtott.

Más eszközök működésénél a pénzügyi forrás, az állami költségvetésből elkülönített Foglalkoztatási Alap szűkössége jelentett problémát.

A közhasznú munkánál például hátráltató tényező volt, hogy az arra fordítható összeg egyszerűen határt szabott az eszköz felhasználásának. Ez a korlát kifejezetten az eszköz folyamatos működése és megbízhatósága ellen hatott, ugyanakkor (a másik oldalon viszont erősödő) helyi munkaerőpiaci tervezést terelte túlságosan szűk mederbe. Mindezek mellett a gazdaságban felerősödő válságjelek befolyásolják a foglalkoztatási eszközök felhasználásának célját - eredményét is.

A korengedményes nyugdíjaztatás eszközeinek működési tapasztalatait bizonyították, hogy ez viszonylag konfliktusmentes, szerencsés megoldás a vállalatnál hosszú időt eltöltött, de már sem ott, sem másik vállalatnál hatékonyan nem foglalkoztatható munkaerőnek a munkaerőpiacról való kivonására. Ugyanakkor szembe kell néznünk azzal, hogy a nyugdíj esetleges elértéktelenedésének arányában újra potenciális munkaerő-kínálatként jelentkezhet a korengedményes nyugdíjba vonulók jelentős része.

Látnunk kell továbbá azt is, hogy nem egységes a foglalkoztatási eszközök döntési és információs rendszere, ami rendkívül nehézkessé teszi áttekintésüket. Egyszerűsíti a helyzetet, hogy az eszközök döntési rendszere (az egyébként máig nem igazán összefogott) munkaügyi rendszeren belül marad. Ugyanakkor a döntések szintjei nem mindig indokolhatók. A me-

gyei irányítási szinten dolgozók számos esetben (már érdekhelyzetüknél fogva is) a decentralizálást látják jobb megoldásnak. A helyi önkormányzatok valódi működésének beindulása pedig alapvetően átalakítja a foglalkoztatáspolitikai problémák korábbi, döntően központosított kezelési-megoldási eljárásrendszerét.

A foglalkoztatási problémák mindenkori helyi, regionális jellege a másik oldalon pedig az önkormányzatoknak a helyi közösségekkel szembeni elkötelezettségének, felelősségének a korábbi irányítási struktúrához képest fokozott megnövekedése - végeredményben az

- A téglát te is csak adogattad, ne síránkozz, hordjad. Mi lenne veled a bányában?

- Már csak az hiányzik, meg egy púp a hátamra. A fenének vagyunk mi itt? Te agyonra keresed magad a bányában, mégis itt robotolsz ezen a nyomorult építkezésen. - Colos a platóra ejtette a betonvasat, és csipőre tette kezét.

- Én? Szóval én agyon keresem magam! A francot! Három kölyköm van. Ha nem dolgoznék hétvégeken maszekban, megnézhetnék magunkat. Az adólevonás is rengeteg, neked magyarázzam! Te miért vagy itt?

- Azért, amiért te! Nálunk is ez a helyzet, csak egy gyerekkel kevesebb van. A nagyobbik lányom már dolgozik ugyan, de a keresete jóformán semmire sem elég. De mi lehet a helyzet Gézáéknál? Képzeld, hogy heten vannak testvérek.

- Mit tudom én! Elég nekem az én bajom, vigyed már ne töprengj marhaságokon! - I. ettem az utolsó darabot és fújta a szottyantam a hordó mellé. Colos is követett és egyszerre kiáltottunk fel:

- Sört! - Benyakaltunk fejünként vagy két üveggel. A kerítés mellett egy maszatos kölyök ácsorgott. Colos azonnal ráismert.

- Te, Gézának vagy a testvére, ha nem tévedek. Géza küldött?

- Ó - jött kezelebb a gyerek, és leült egy téglára. Pálcájával a tőrmeleket piszkálta, s már mondta is a szöveget.

- Heten vagyunk testvérek, hozzánk nem jár a rendőrség, csak a Gyuriékhoz, és Miska bácsiékhoz. - Colos nem hagyta: Te, tegnap hol voltál?

- Ott, lent, ahol a tetőt rakják.

egész foglalkoztatáspolitikai alakításának erőterét és mechanizmusát átalakítja.

A foglalkoztatáspolitikai egésze alakításának már eddig is érzékelhetően fontos tényezőivé lépnek elő - a helyi önkormányzatok mellett - a munkáltatók és a munkavállalók érdekvédelmi szervezetei. Mindez azonban nem az államnak a munkanélküliség kezelésében és megelőzésében való felelősségének elvesztését, hanem - a döntések társadalmasításával - a felelősség megosztását, ugyanakkor a legitim döntés kialakulásának nagyobb esélyét jelenti. Igaz ez, annak ellenére,

hogyan az állam mint tulajdonos-munkáltató még tartós ideig kettős szerepben, s így egyszerre erős pozícióban és szerepzavarban vesz részt a munkaügyi érdekegyeztetésben, a foglalkoztatáspolitikai alakításában illetve a foglalkoztatást érintő, a gazdasági ügyekben való (legalábbis a Parlament ülése előtti) végső döntések meghozatalában.

Az eszközrendszer jogi-technikai hiányosságait, a finanszírozás problémáit és bizonytalanságait, valamint a foglalkoztatási feszültségek szinte egyedüli, központosított kezelési szintjét élesen támadó kritikai elemzésekben ugyanakkor mindeddig nem kapott kellő hangsúlyt, hogy az eszközök hatékony, költség-takarékos működtetésének kulcsfontosságú eleme a foglalkoztatáspolitikai intézményrendszer.

Az intézményrendszer kulcselemei, a megyei (fővárosi) munkaerőszolgáltató irodák a munkaerőközvetítés szolgáltatásá fejlődésével jöttek létre. Az irodákhoz kapcsolódva a megyék nagyobb városokban kirendeltségek alakultak. Azokban a városokban, illetve valamennyi községben, ahol ilyen kirendeltségek nem voltak a legutóbbi időkig, a tanácsai szakigazgatási szervek látták el a hatósági és a szolgáltatási feladatokat is.

Az 1990. esztendő első felében erőteljesen megindult a megyei munkaügyi szakigazgatási szervezetek, illetve a megyei munkaerőszolgáltató irodák egyesítése, amellyel a korábbi döntés- és információ-szétforgácsolás problémája várhatóan megoldódik, illetve az ügyintézés is jelentősen felgyorsulhat. Kritikus azonban az, hogy a munkaerőszolgáltató intézményrendszer már ma is túlterhelt. Egyes körzetekben az ügyfélforgalom, az ügyfelek által támasztott igények ugrásszerű megnöve-

- Most már értem! Fenemód jó a szervezés, biztosan éhes is vagy.

- Igen, Géza mondta, hogy az abácsi - mutatott rám -, jó ember, ide bátran jöhetek, nem fog senki elzavarni. Majd én adogatom ennek a bácsinak a téglát. - Megveregettem az öcskös vállát, és megkérdeztem tőle, hogy mit főzött az anyukád. Hadarva mondta, hogy semmit, mert elment gombázni, és a piacon fogja eladni, az apukája meg az üvegyárban dolgozik, Géza pedig most az alsó építkezésen van, ahol a tetőt rakják. Megnyugattam:

- Szóval cseréltetek, no se baj, ha a tulaj hozza az ebédet megosztozunk. - Felcsillant a száma, örömeiben felpatlant, és kezembe nyomott egy téglát. Colos morgolódt, aztán mégis csak két lábra állt, és közös östinkre emlékeztetve mászott föl az állványra. A téglákat igazgatva mormolta:

- Nem is rossz ötlet. Nagy kópék ezek, így oldják meg az étkeztetést. Hangját azonban mintha elvágták volna, elhallgatott, amint az utca végébe vetette tekintetét.

- A rohadt életbe!

- Mi van már megint? - kezdett érdekelni a látvány.

- A rohadt életbe! Ezek egy autósódert hoznak!

Azonnal leizzadtam, és mire dadogva kimondtam a sóder szót, a teherkocsi betolatt az udvarba. Közben, titkon abban bíztam, hogy billenős kocsival hozzák. Fix, hogy nem. Rendes platós volt. A tulaj ezúttal is intézkedett.

- Ügyesen túrjátok le. Az ebéd a fülkében van. Colos, ne aludj fiam, nem a bányában vagy. Te meg mit bámulsz rám? - lökött oldalba. - Fogd a lapátot, és nyomás. Igazatok egy kis pálinkát is. Nekem mennem kell. Egy óra múlva itt vagyok, és megkezdjük a betonozást. - Aztán

kedése néhány percre csökkentette az egy ügyfélre fordítandó időt. Az időhiány miatt bürokratikussá és személytelenné váló ügyintézés nem teszi lehetővé az érdemi segítségnyújtást, a válsághelyzetbe került emberek problémáinak humánus kezelését. A munkaerőszolgálati iroda sok esetben gyakorlatilag segélyezési, kifizetési helylé válik. E tevékenység mellett lassan már nincs idő a két alapvetően fontos tevékenységre, a lehetséges munkaalkalmak felderítésére és a munkáltatókkal való folyamatos kapcsolattartásra, illetve a személyre szóló tanácsadásra, s munkaközvetítésre.

Az intézményrendszer fejlesztése, a munkaközvetítő irodák személyzetének bővítése és képzése, az irodák szolgáltatásainak általában véve is feltételei, működésük korszerűsítése elkerülhetetlenül szükséges lépés.

Az eszközrendszer önmagában való elemzése tehát semmiképpen nem vezethet a munkanélküliség kezelésére vonatkozó megalapozott javaslatokhoz a gazdaság egésze működésének, hatásmechanizmusainak a foglalkoztatást, a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszert érintő hatásainak elemzése nélkül. De ugyanúgy részleges eredményre jutunk, ha az eszközök működését kiemeljük az azt befolyásoló-meghatározó társadalmi, politikai, jogi döntési mechanizmusok, a finanszírozási lehetőségek (vagy ma inkább a korlátok), valamint a munkanélküliségi ellátások kulcseleme - a foglalkoztatási intézményrendszer, szűkebben a munkaközvetítési irodák - működési rendszerének egészéből. A közeljövő teendői éppen ebből a szigorú összefüggésrendszerből eredően nem szorítkozhatnak csupán az eszközök korszerűsítésére. Egyfelől ugyan nyilvánvaló, hogy az eszközök működését a várható nagyobb számú munkanélküliség megjelenéséhez kell szabni, másfelől pedig mindez nem elégséges lépés a döntések társadalmasítása és decentralizálása, a finanszírozás megbízhatóvá tétele, valamint

az intézményrendszer nagymértékű fejlesztése nélkül.

IRODALOM: Ikéthy Lajos (1990), Piacosítás + struktúraváltás = munkanélküliség, Népszabadság 1990. jun. 25.; Kalóczkainé Főti Klára, A munkanélküliség kezelése a fejlett tőkés országokban, Munkaügyi Szemle 1989. 1.; Makó Csaba - Gyekiczky Tamás (1990), Rugalmas foglalkoztatás, aktív munkaerőpiac, Társadalmi Szemle 1990. 5.; Munkaerőpiaci gyorsjelentés (1990), Országos Munkaerőpiaci Központ, kézirat, (1990. nov., 4.p.); Szabó Irén - Vanicsek Mária (1990), Munkaerőpiaci változások 1995-ig, Gazdasági Fórum 1990. 1.; Széleányi Iván (1990), Fő veszély: a munkanélküliség, Magyar Hírlap 1990. május 30. 5.o.; Timár János (1990), Foglalkoztatás egy új Rubicon közelében, Társadalmi Szemle 1990. 5.; Zboróvári Katalin (1988), A fejlett országok munkanélkülisége Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1988. 150. p.

a tulaj eltűnt. A sofőr kifeküdt a főre, és bagóztatva szemlélte az eseményeket. Néha jókat kuncogott, fűszálat rácsált, majd horkolása jelezte, hogy alszik. Colos a kölyök kezébe nyomott egy lapátot.

-No, gyerek! Tűrjad, most megdolgozol az ebédért! Colost lehűtöttem, hogy ne bántsa a gyereket, ő nem tehet róla. Ittunk még a törkölyből, és lement a sóder. Colos odavonszolta magát a sofőrhöz, és megrángatta a cipőjét.

-Hé, komám, ébresztő, mit álmodtál?

-Hagyj békén, azt álmodtam, hogy lesz még egy fuvar.

-Colos megmerevedett. A sofőr helyesbített:

-Nem ide, ne ijedj meg. Már itt sem vagyok.

Megebédeltünk. Az idő négy óra felé járhatott, amikor hangos beszédre, és a keverőgépzakatoló hangjára felébredtünk. Mindketten megdörszöltük a szemünket, és a tulajt láttuk a keverőgép mellett serénykedni. A betont keverte.

Hogy mi történt szombati napunk hátralévő részében, úgy este hétig? El sem mondom, olyan fáradt voltam, mint egy ló. Erre a napra egy ezret kaptam. Az ezres a különböző levonások után annyit ér, mint mondjuk halottnak a csók. Ma vasárnap van. Az elmúlt éjszaka azt álmodtam, hogy egy fényesen izzó lámpa vakítóan bántja a szemem és a lámpa mögött egy szemüveges adóellenőr ül, és valahol a város peremén minden előzetes bejelentés nélkül egy teherautó többször is betolat az udvarba.

Az adóellenőr pedig rámkiált.

-Aha! Szóval betolatott a teherautó! Miért?!

Válasz helyett felébredtem.

(vége)